



# ምዕራፍ ክልተ

## ልዕልነት ሕጊ

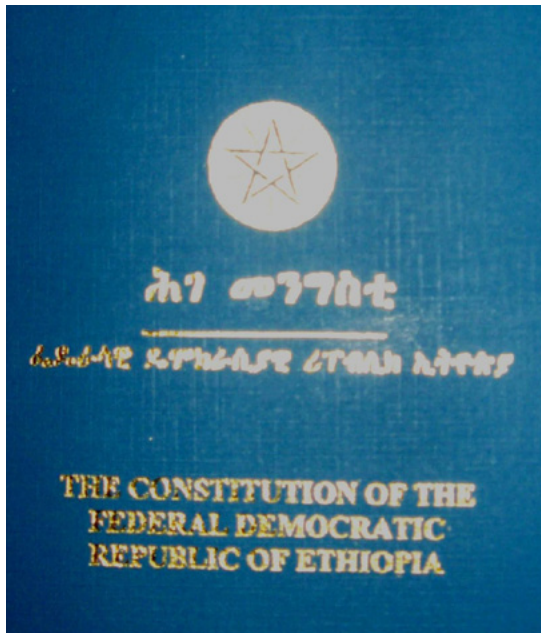
### ዕላማታት እዚ ምዕራፍ፤

እዚ ምዕራፍ ተማሂርኩም ምስ ወዳእኹም፡-

- እንታይነትን ረብሓን ሕገ መንግስትን ካልኣት ሕግታትን ትግንዘቡ፤
- ልዕልነት ሕጊ ንምንታይ ከምዘድሊ ትርድኡ፤
- ሕግታትን ደንብታትን ቤት ትምህርቲ ንምንታይ ከምዘድልዩ ትፈልጡ፤

### 2.1 ሕገ መንግስቲ እንታይ እዩ?

- ሕገ መንግስቲ ክበሃል ሰሚዕኹም ትፈልጡ'ዩ?
- ሕገ መንግስቲ እንታይ ረብሓ ኣለዎ?



ስእሊ 2.2 ሕገ መንግስቲ



ሕገ መንግስቲ ፖለቲካዊ፣ ማሕበራውን፣ ምጣነ ሃፍታውን መትከላት ሓደ ሃገር ተደንጊጎም ዝግለፅሉ ሰነድ እዩ። ብኻልእ ኣገላልፃ ሕገ መንግስቲ መሰረታዊ ነፃነታትን መሰላትን ዜጋታት ዝሰፍራሉ ሰነድ ኢዩ። ብተወሳኺውን ሕገ መንግስቲ ስርዓት ምምሕዳር፣ ጉዳያት ኢኮኖምን ማሕበራውን ሓንቲ ሃገር ዘመላኸት እዩ። ሕገ መንግስቲ ዝለዓለ ሕጊ ሓንቲ ሃገር እንትኾን ስልጣን መንግስቲውን እንተኾነ ካብዚ እዩ ዝፍልፍል።

ንኻልኦት ሕጋታት እታ ሃገር እውን መሰረቶም ሕገ መንግስቲ እዩ። ዝኾነ ሕግን ኣሰራርሓን ድማ ምስዚ ሕጊ እዚ ዝስማማዕ ክኸውን ይግብኦ። እንተዘይኮይኑ ኣብ ተግባር ክውዕል ኣይክእልን።

ኢትዮጵያውን ናይ ባዕላ ሕገ መንግስቲ ኣለዎ። ሕገ መንግስቲ ኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ኣመሓዋውራ ዝኸተል ምኃኑን፣ ብሄራት፣ ብሄረሳባትን ህዝብታትን ሰብዎና ስልጣን ምኻኖምን ይድንግግ።



መልመዲ 1

ኣብዚ ዝስዕብ ሕቶ ተመያየጡ።

1. ሕገ መንግስቲ እንታይ እዩ?

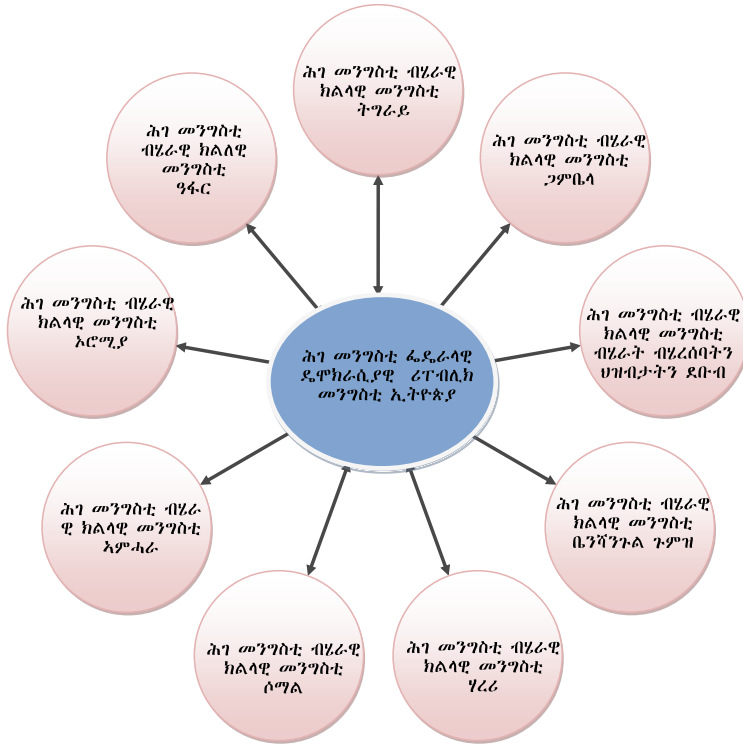
2.1.1 ኣድላይነት ሕገ መንግስቲ

- ሕገ መንግስቲ ንምንታይ የድሊ ትብሉ?

ሕገ መንግስቲ ሓንቲ ሃገር ንዜጋታት ዝተፈላለዩ ረብሓታት ኣለዎ። ንኣብነት ዝእክል ዜጋታት ብመሰሎም ክርብሑን ሓላፍነቶም ክዋዕኡን ይገብር። መንግስቲ እውን ዘለዉዎ ግቡኣትን ሓላፍነታትን ተገንዚቡ ክሰርሕ ይገብር። ብፍላይ ድማ ዴሞክራሲያዊ ሕገ መንግስቲ ዜጋታት ፈትዮምን ኣሚኖምን ብዝመረፀዎም ተወከልቶም ኣቢሎም ክመሓደሩ ይገብር።



## 2.1.2 ሕገ መንግስታት ክልል



- ኣብ ላዕል ቀሪቡ ካብ ዘሎ ቻርት እንታይ ትግንዘቡ?

ብደረጃ ፌዴራል ዝዳሎ ሕገ መንግስቲ ላዕላዊይ ሕጊ እታ ሃገር ኮይኑ ዘገልግል እዩ ከምዘበልና ዝዝከር እዩ። ክልላትውን ዓርሶም ንምምሕዳር ዘኸእሎም ነናይ ባዕሎም ሕገ መንግስቲ ኣለዎም።

ሕገ መንግስቲ ክልላት ንሕገ መንግስቲ ፌዴራል መሰረት ጌርም እዮም ዝዳለዉ። ይኹን እምበር ሕገ መንግስቲ ሕድሕድ ክልል ጭቡጥ ኩነታት እቲ ክልል ኣገናዚቡን ጠመተ ሂቡን ዝዳሎ እዩ።



## መልመዲ 2

አብዞም ዝሰዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ።

1. ሕጊ እንታይ እዩ? ንምንታይ ዕላማኻ ይዳሎ?
2. ሕገ መንግስቲ ማለት እንታይ ማለት እዩ?
3. ካዲ ሃገር ሕገ መንግስቲ ንምንታይ የድልዮ?
4. ክልላት ነናይ ዓርሶም ሕገ መንግስቲ ክህልዎም ንምንታይ ኣድለዮ?

### 2.1.3 ካልኣት ሕግታትን ደንብታትን፣

- ሕጊ ንምንታይ ዕላማ እዩ ዝወፅእ?
- ካብ ሕገ መንግስቲ ወፃኢ ካልኣት ሕግታት ክህልዉ ዝኸእሉ ብምንታይ ኩነታት'ዮ?

ካብ ሕገ መንግስቲ ወፃኢ ካልኣት ሕግታት፣ ደንብታትን መምርሕታትን ኣለው። ዝዳለዉ'ውን ርእሲ ኩሉ ንዝኾነ ሕገ መንግስቲ መሰረት ብምግባር እዩ። ዕላማታት ሕጊ ካብ ዝበሃሉ እዞም ዝሰዕቡ እቶም ቀንዲ እዮም።

- መሰረታዊ ሰብኣውን ዴሞክራሲያውን መሰላት ክኸበሩ ምግባር
- ፍትሓውነትን ማዕርነትን ምዕሳል
- ጐንፅታትን ዘይምርድዳእን ብሰላማዊ መንገዲ ምፍታሕ
- ሰላምን ምርግጋእን ምዕሳል።

### 2.1.4 ስሪታት ቤት ትምህርቲ



ስእሊ 2.1 ብስርዓትን ስሪትን ዝምራሕ መምህራ ክፍሊ



ስእሊ 2.2 ብስርዓትን ደንብን ዘይምራሕ መምህራ ክፍሊ



- ካብ ስእሊ “2.1”ን ስእሊ “2.2”ን እንታይ ትርጉሙ?
- ኣብዮናይ ክፍል ዝካየድ ክይዲ ምምሃር ምስትምሃር እዩ ውፅኢታዊ ክኸውን ዝኽእል?
- ንስኻትኩም እትሓርዩዎ ኣብዮናይ ክፍል ዝካየድ ክይዲ ምምሃር ምስትምሃር እዩ? ንምንታይ?

ኣብ ሓደ ቤት ትምህርቲ ኣድላይነት ምህላው ደንቢ ካብ መንጎ ዘረጋግፁ ብዙሓት ምኽንያታት እዞም ዝስዕቡ ክጥቀሱ ይኽእሉ።

- ስርዓት ዘለዎ ክይዲ ምምሃር ምስትምሃር ክህሉ ንምግባር፤
- ኣብ መንጎ ተምሃሮ ማዕርነት ንምዕላል፤
- ግዘ ብግቡእ ንምጥቃም፤
- ግድፈት ስነ-ስርዓት ንምክልኻልን ንምቁፅፃርን፤
- ኣመራርሓን ኣሰራርሓን እቲ ቤት ትምህርቲ ዝተመዓራረየ ንምግባር ... ወዘተ።

ብኻልእ ገፅ እዚ ኣብ ሓደ ቤት ትምህርቲ ስርዓት ዘኸበር ደንቢ እንተዘይሃልዩ መሰል ተምሃሮ ኣይኸበርን፤ ብዙሓት ግድፈታት ስነ-ስርዓት ይፍጠሩ፤ ብኸነት ግዘ ይፍጠር፤ ክይዲ ምምሃር ምስትምሃር እውን ውፅኢታዊ ኣይኸውንን።



### መልመዲ 3

**ኣብዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ፡፡**

1. ኣብ ቤት ትምህርቲ ምህላው ደንቢ ንምንታይ ኣድለየ?
2. ኣብ ቤት ትምህርቲ ሕግን ደንብን እንተዘይህሉ እንታይ ዓይነት ፀገም ምተፈጠረ?



## 2.2 ንልዕልነት ሕጊ ተገዛኢ ምዃን

### 2.2.1 እንታይነት ንልዕልነት ሕጊ ተገዛኢ ምዃን

- ንልዕልነት ሕጊ ተገዛኢ ምዃን እንታይ ማለት እዩ?

ንልዕልነት ሕጊ ተገዛኢ ምዃን ማለት ዝኾነ ዜጋ ንሰበ ስልጣን ሓዊሱ ሕጊ ልዕሊ ኹሉ ከምዝኾነ ምቕባል ከምዝግበኦም ዘመልክት እዩ። እዚ ድማ ሕጊ ንኹሉ ሰብ ከምዝገዝእን ኩሉ ሰብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረ ምዃኑን የረጋግፅ። ኣብ ዴሞክራሲያዊ ስርዓት ልዕልነት ሕጊ ከም ዓንዲ ኮይኑ ዘገልግል መትከል እዩ።



መልመዲ 4

ኣብዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ብጉጅለ ኮይንኩም ምስ ተመያየጥኩም ሓጺር ፀብፃብ ብፅሑፍ ኣቕርቡ?

1. ልዕልነት ሕጊ እንታይ ማለት እዩ?
2. ልዕልነት ሕጊ ንምንታይ ኣድለየ?

### 2.2.2 ንልዕልነት ሕጊ ተገዛኢ ምዃን ንምታይ የድሊ?

- ንልዕልነት ሕጊ ተገዛኢ ምዃን ዘድለየሉ ምክንያታት እንታይ እዮም?

ዜጋታት ብሰላምን ታሕጓስን ንክክብሩ ልዕልነት ሕጊ የድሊ። ልዕልነት ሕጊ መሰል ዜጋታት ብዝኾነ ኣካል ከይገሃስ ውሕስነት ይህብ። ኣብ ቤት ትምህርቲ ምክባር ልዕልነት ሕጊ መራሕቲ እቲ ቤት ትምህርቲ፣ መምህራን ኮኑ ተምሃሮ ስርሖም ካብ ሕጊ ወፃኢ ከይፍፅሙ ይገብሮም። መሰል ተምሃሮ እውን ብዝኾነ ኣካል ከይገሃስ ይገብር።

ኣብ ሓደ ሃገር ሕጊ ልዕልነት ረኺቡ እንተዘይሰሪሑን ንልዕልነት ሕጊ ተገዛኢ ምዃን እንተዘይሃልዩ፡-

- ዓቕመ ድኹማት፣ ህፃናት፣ ሰብፀጋ - ዕድመ፣ ሕሙማት ወዘተ ብብዙሕ ፀገማት ተጠቓዕቲ ይኾኑ።
- ምዕማፅ፣ መሰል ህፃናት ዘይምክባር፣ ንብረት ሰብ ምምንዛዕ፣ ሰብ ምቕታል፣ ወዘተ ከጋጥም ይክእል።



- ብሓይሎም ዝተአማመኑ ይበዝሑ፣ ድኹማት ይጥቕፁ፣ ሕጊ ኣልቦነት ይበራኽት፣ ሰላም ይጠፍእ፣ ፀጥታ ይዝረግ።

### መረረት ኣይተ መረሳ

ኣብ “ምዕባለ ብስራሕ” ቀዳማይ ብርኪ ቤት ትምህርቲ ካብ ዝሓለፈ ዓመት ጀሚሩ ብዙሕ ንብረት ተምሃሮ ጠፊኡ ኣሎ። ቡብኽፍሉ ንብረት ዘይጠፍኡ ተምሃራይ ኣዝዩ ውሑድ እዩ። ሰለስተ ተምሃሮ ደቂ ኣይተ መረሳ ኣብዚ ቤት ትምህርቲ እዚ ይመሃሩ እዮም። ከም ኣጋጣሚ ኮይኑ ድማ ካብ ቦርሳ ሰለስተኦም ደቆም ኩሉሻዕ ኣኸሩ ይስረቓዎ እዮ። ኣይተ መረሳ በዚ ኩነታት እዚ ብጣዕሚ ስለዝሓረቐ ናብ ቢሮ እቲ ርእሰ መምህር ኣትዮም “ንምዃኑ እዚ ቤት ትምህርቲ ሕጊ የብሉን ድዩ?” ወይስ እቲ ሕጊ ኣይኸበርን ዘሎ? ነቶም ተምሃሮኻ ኣይትቆፃፀሩዎምን ዲኹም? እዚ ቤት ትምህርቲ እዚ ንምታይ መፍረዱ ገበነኛታት ኮይኑ? ብምባል ሕቶኦም ኣማሪሮም ኣኸረቡ።

በዚ ምኽንያት ኣብዚ ሕማቕ ተግባር ተዋፊሮም ይኾኑ እዮም ተባሂሎም ዝተጠርጠሩ ተምሃሮ ቦርሶኦም ክፍተሽ ተገይሩ። ኩሩቤል ዝተባሃለ ተምሃራይ 5<sup>ይ</sup> ክፍለ ድማ ቦርስኡ ምስ ተፈተሸ ናይ ዝተወሰኑ ተምሃሮ ኣኸሩ ተረኺቡዎ። በዚ ምኽንያት ድማ ኣቦኡ ሒዞ ክመፅእ ተጌሩ። ምስ ተመርመረ ከዓ ከመይ ገይሩ ይሰርቕ ከምዝነበረ ሓቂ ክሃረብ ክኢሉ።

ነዚ ተግባር ስርቂ ይፍፅም ዝነበረውን ተግባር ጅግንነት ስለዝመሰሎ ምንባር ጠቐሱ ይኸረታ ሓተተ። በዚ ምኽንያት እዚ ድማ ዳሕራይ ከምዚ ዝበለ ጌጋ ከይፍፅም ብመጠንቀቕታ ይኸረታ ተገበረሉ።

ካብኡ ንዳሓር ግና መብዛሕቶም ተምሃሮ ናውቲ ትምህርቶም ክጠፍኡና ኢዩ ዝብል ጥርጣረ ብምእላይ ሃዲኦም ክመሃሩ ጀመሩ።



መልመዒ 5

ኣብ ላዕሊ ንዝቐረበ ምንጻብ መሰረት ብምግባር ነዞም ዝሰዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ናታትኩም ቤት ትምህርቲ ምስ እዚ ቤት ትምህርቲ እዚ ክተወዳድሩዎ ክለኹም ብዓይኒ ምኽባር ስነ-ስርዓት ኣብ ከመይ ዝበለ ብርኪ ይርከብ?
2. ኣይተ መረሳ “እዚ ቤት ትምህርቲ ሕጊ’ዶ የብሉን እዩ? ወይ ከዓ ሕጊ ኣይኸበርን?” ኢሎም ዝሓተቱ እንታይ ማለቶም እዮም?
3. ባህርይ ኩፍቤል ከመይ ትርእዩዎ? ተመያየጥሉ።

2.2.3 እንታይነት ዜጋታት ኣብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረ ምኅን

- ዜጋታት ኣብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረ እዮም እንትበሃል እንታይ ማለት እዩ?

ዜጋታት ኣብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረ ምኅን ማለት ኣብ መንጎ ዜጋታት ኣፈላላይ ከይተገብረ ኩሎም ሰባት ብሕጊ ማዕረ ዝዳነይሉ ስርዓት ምህላው ማለት እዩ።

እዚ እንትንብል እንተለና ኩሎም ዜጋታት ንዝፍፀሙዎ ጥፍኣት ኣብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረ ተሓተትቲ ይኾኑ ማለት እዩ።

ብሰላምን ብምክብባርን ንምንጻብ ሕጊ የድሊ። ሕጊ ድማ ንኹሉ ብማዕረ ዓይኒ ይርኢ። ስለዚ ድማ ተምሃሮን ካልኦት ኣባላት ማሕበረሰብ ቤት ትምህርትን ብዛዕባ ልዕልነት ሕጊ ብዕሊ ክፈልጡ ይግብኦም። ልዕልነት ሕጊ ንክኸበርን ሕጊ ብዝግባእ ኣብ ተግባር ንክውዕልን ሓገዝ ኩሉ ክፋል ሕብረተሰብ የድሊ። ከምኡ ድማ ኣብ ኣመራርሓ ዘለዉ ሰባት ደገፍን ክትትልን ይሓትት።





### መልመዲ 6

ኣብዞም ዝሰዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ::

1. ልዕልነት ሕጊ ማለት እንታይ ማለት እዩ?
2. ንዕልነት ሕጊ ተገዛዲ ምኃን ንምንታይ የድሊ?
3. ዜጋታት ኣብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረ እዮም ክባሃል ከሎ እንታይ ማለት እዩ?
4. ሕጊ ላዕለዎይ ኮይኑ እንተዘይሰራሑ እንታይ ይፍጠር?

## 2.3 ስነ-ምግባር

### 2.3.1 ስነ ምግባር እንታይ እዩ?

- ብስድራኹም ተመስጊንኩም ወይ ድማ ተነቓፍኩም ዶ ትፈልጡ? እንታይ ክትሰርሑ ከለኹም ኢኹም እትምስገኑ?

### ስነ-ምግባር

- ቅነዕን ዘይቅነዕን ባህርይ መለክዒ እዩ::
- ሓደ ሓሳብ ወይ ተግባር ተቐባልነት ዘለዎ ወይ ዘይብሉ ዕቡቕ ወይ ሕማቕ፣ ልክዕ ወይ ጌጋ ምኃኑ ዝግለፀሉ እዩ::
- ዘመስግኑና ተግባራት ክንፍፅም ከለና ዕብቕ ስነ-ምግባር፣ ዘንቅፍ እንተኾይኑ ድማ ሕማቕ ስነ-ምግባር ኣርኢና ማለት እዩ::



ስእሊ 2.3 ሰናይ ስድራ ቤት መሰረት ዕብቕ ስነ-ምግባር እዩ::

/ፍልፍል ኮሚሽን ፌደራል ስነ-ምግባርን ፀረ-ግዕዚያን/

- ኣብ ላዕሊ ካብ ዘሎ ስእሊ እንታይ ተገንዚብኩም?



ብደረጃ ስድራቤት ክንፍፅዎም ካብ ዝግብኡና መግለፅታት ቅኑዕ ስነ-ምግባር እቶም ቀንዲ እዞም ዝስዕቡ እዮም፡-

### 1. ኣዶን ኣቦን ምኽባር

- ኣዶን ኣቦን ክሣሪቡናን ክመኽሩናን ከለዉ ምኽሮም ብትዕግስቲ ሰሚዕና ብተግባር ምትርጓም፤
- ዓቕሚ ስድራ ቤት ተረዲእኻ ድሌትካ ስርዓት ብዘለዎ መንገዲ ምግላፅ፤
- ኣዶን ኣቦን ካብ ደገ ኣብ ዝኣትዉሉ ግዘ ተላዲልካ ብኸብሪ ምቕባል፤
- ዓቕሚ ብዝኸኣሎ ኣብ ስራሕ እናተሳተፍካ ንስድራኻ ምሕጋዝ ወዘተ፡፡

### 2. ንዝዓብዩካ ምኽባር

- ምስ ሕድሕድ ኣባል ስድራቤት ምክብባርን ምፍቕቓርን
- ብዕድመ ልዕል ንዝበሉ ኣባላት ስድራ ግቡእ ክብሪ ምሃብ
- ንሓው፣ ንሓፍቲ ኮነ ንኻልኦት ኣባላት ስድራቤት ምኽባር፣ ምፍቓር ወዘተ፡፡

### 3. ሓላፍነት ብግቡእ ምፍፃም

- ውልቀ ፅሬት ምሕላው (ኩል ግዘ ኢድ፣ ገፅ፣ እግርን፣ ፀጉርን፣ ምሕፃብ፣ ፅሬት ሰብነትካ ምሕላው፣ ዕፍሪ ምቕራፅ፣ ክዳን ምሕፃብ፣ ኣብ ሓመድ ወይ ኣብ ረሳሕ ቦታ ኮፍ ዘይምባል፣ ወዘተ)
- ትምህርቲ ብስርዓት ምክትታል (ዕዮ ገዛ ምስራሕ፣ ምፅናዕ፣ ዘይበርሀልካ ነገር ምሕታት፣ መምህራን ምኽባር፣ ነንሕድሕድካ ምምህሃር ወዘተ)



### መልመዳ 7

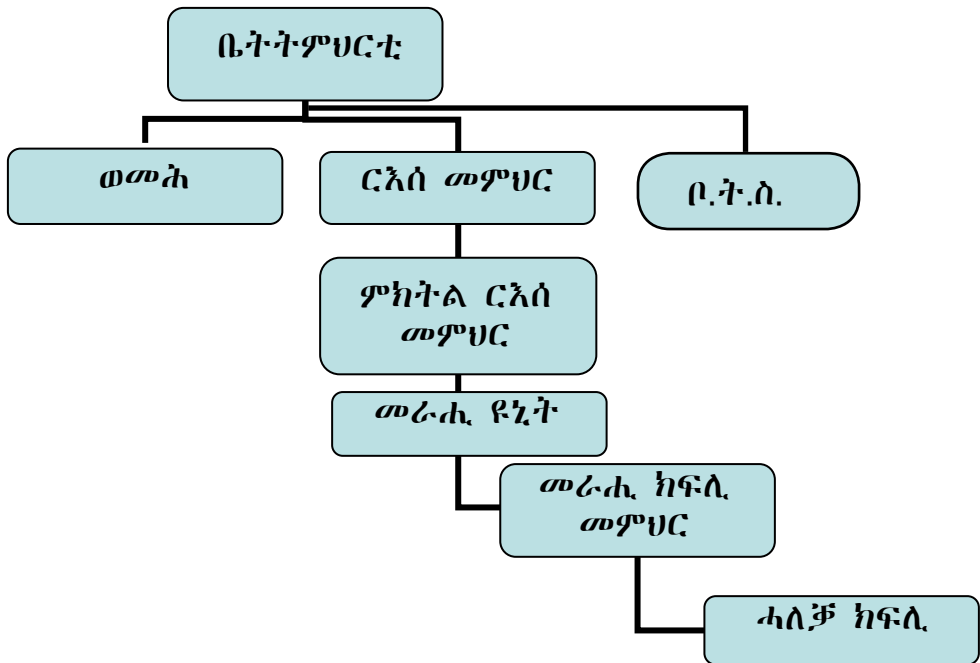
#### ነዞም ዝሰዕቡ ሕቶታት መልሱ፡፡

1. ስነ-ምግባር እንታይ እዩ?
2. ብደረጃ ስደራቤት ዝግበር ፅቡኛ ስነ-ምግባር ብዝምልከት ኣብዚ ትምህርቲ ካብ ዝተገለፁ ወፃኢ ምኽባር ኣዶን ኣቦን፣ ንዓብይ ምኽባርን ክንክን ውልቀ ፅሬትን ኣመልኪቱ ሰለስተ ኣብነታት ኣኛርቡ፡፡

## 2.4 ስልጣን

### 2.4.1 እንታይነት ስልጣን

- ኣብ ቤት ትምህርትኹም ዝለዓለ ስልጣን ዘለዎ መን እዩ?



ስእሊ 2.4 መሓውር ቤት ት/ቲ



ኣብ ኣደ ቤት ዕዮ ወይ ቤት ትምህርቲ ንካልኣት ሰባት ናይ ምእዛዝ፣ ምትሕብባርን ምምራሕን ኣላፍነት ዝተወሃዦም ሰባት እንታይ እንታይ ስራሕቲ ምስራሕ ከምዝኸእሉ ዘመልክት መሓውር ስልጣን ይበሃል።

**2.4.2 እንታይነትን ረብሓን ደረት ስልጣን**

- ኣብ ስልጣን ደረት ምግባር ዘሎዎ ረብሓ እንታይ እዩ?

ኣቦን ኣደን ንደቆም ይጠቅም ብዝብሉዎ መንገዲ ስድራቤቶም ክመርሑ ስልጣን ኣለዎም። ርእሳን መምህራን እውን ከምኡ ንመምህራንን ተምሃሮን ዘመሓድሩሉ ስልጣን ኣለዎም። ኣሕሉቕ ክፍሊ እውን እንተኾነ ፀጥታን ድሕንነትን ክፍሎም ናይምሕላው ኣላፍነት ኣለዎም። ይኹን እምበር ስልጣኖም ከምድሌቶም ክጥቀሙሉ ኣይኸእሉን። ስልጣን ኣደ ሰብ ሚዛናዊ ክኸውን ይግብኦ። ዝለዓለ ኣላፍነት ዘለዎ ሰብ ዝዓዘዘ ኣላፍነትን ስልጣንን ኣለዎ። መምህርን ርእሰ መምህርን ማዕረ ስልጣን የብሎምን። ምክንያቱ እቲ ርእሰ መምህር ነቲ ቤት ትምህርቲ ዝምልከት ብዙሕ ኣላፍነት ስለዘሎዎ ነዚ ንክፍዕም ዘኸእል ብቐዕ ስልጣን ኣለዎ።

ሕድሕድ ኣላፍነት ዘሎዎ ሰብ ስልጣኑ ብግቡእ ክጥቀመሉ ትዕቢት ይግበረሉ እዩ።

ስልጣኑ ብግቡእ እንተዘይተጠቐመሉ ግን ደረት ስልጣኑ ኣለፋ ይበሃል። ብምክንያት እዚ ድማ ልዕልነት ሕጊ ይጠሓስ። እዚ ድማ ንዜጋታት ኣብ ጉድኣት ዘብፀሕ ክኸውን ከሎ ነቲ ፈፃሚ ኣካል ብሕጊ ተሓታታይ ንክኸውን ይገብሮ።



### መልመዲ 8

#### አብዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ።

1. ስልጣን እንታይ እዩ?
2. ኣብ ስልጣን ደረት ምግባር ንምንታይ ይጠቅም?
3. ሓለቓ ክፍሊ ደረት ዘይብሉ ሙሉእ ስልጣን እንተዝወሃዎ እንታይ ዓይነት ኩነት ክስዕብ ይኽእል?
4. ሓደ መምህር ደረት ስልጣን ከይተገበረሉ ተምሃሮኡ ምቕፃዕ እንተዝኽእልከ እንታይ ጉድኣት ክስዕብ ይኽእል?

## 2.5 ምስጢር

### 2.5.1 ወልቀ ምስጢር

- ወልቀ ምስጢር ዝባሃል እንታይ ዓይነት ምስጢር እዩ?

### ምብኻን ምስጢር

በዓል ቤት ወይዘሮ ቀለሚ ኣይተ ዘመድኩን በዓልቲ ቤቱ ምስጢር ምዕቛራን ዘይምዕቛራን ክፍትና ደልዩ ሓደ ብልሓት ፈጠረ። እቲ ዝነገራ ምስጢር ድማ ንዝኾነ ሰብ ከይትነግር ቃል ኣእትዮ “ሎሚ ለይቲ እንቋቋሖ ኣውዲቐ” ኢሉ ሓድሽ እንቋቋሖ ኣርኢዮ። ወይዘሮ ቀለሚ ድማ ንዕባሒቱ ንሓንቲ ዓርካ ቃል ኣእትዮ “በዓል ቤተይ እኮ ክልተ እንቋቋሖ ኣውዲቐ” ኢላ ተዛረበታ። ንሳ ድማ ተቐቢላ ንሓንቲ ዓርካ ቃል ኣእትዮ “ሰብኣይ እኸለኻ ሰለስተ እንቋቋሖ ኣውዲቐ” ኢላ ነገረታ። እቲ ወረ ብኸምዚ መልክዕ እናተጋፈሐ ስለዝኸደ ኣይተ ዘመድኩን ኣብቲ ዝነበረሉ ከባቢ መዛረቢ ኮነ። ኣብ መወዳእታ እቲ ወረ ኣብ እዝኒ ኣይተ ዘመድኩን በዕሐ።

ኣይተ ዘመድኩን ድማ ነቲ ወረ ምስ ሰምዐ “ባዕለይ ብዘምፃእኹዎ ሽግር ከቢረ ኣብ ዝነበርኩሉ ሰፈር ተዋሪደ” ኢሉ ንባዕሉ ከማርር ጀመረ። ንበዓልቲ ቤቱ ፀዊዑ ድማ ንምንታይ ደኣ ምስጢረይ ተውፅእለይ? እንቋቋሖ እተውድቐ ደርህ እምበር ሰብ ኣይኮነን” ኢሉ ንበዓልቲ ቤቱ ወቐሰ። ምስጢር ተባሂሉ ዝዘረበካ ነገር ሃፂፅካ ንኻልእ ሰብ ምዝራብ ንፀገም ከምዘቻልዕ እውን ኣረድኣ። ከቢሩ ኣብ ዝነበረሉ



ሰፈር ከም ዘዋረደቶ ድማ ገለፀላ። ድሕሪ እዚ ኣብ መንጎ ኣይተ ዘመድኩንን ወይዘሮ ቀለሚን ምትእምማንን ዝበሃል ብምጥፍኡ ካብ ዝዘኣም ሰላም ጠፍኡ። /ፍልፍል ኣባባ ተስፋ-የና ተረቶቻቸው ካብ ዝብል ቀዳማይ መፅሓፍ/ ዝተወሰደ

ምስጢር ተባሂሉ ዝዘረበካ ነገር ሸኩልካ ንኻልእ ምዝራብ ንሽግር ዘቻልዕ እዩ።



መልመዲ 9

ኣብ ላዕሊ ንዝቐረበ ምንባብ መሰረት ጌርኩም ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱዎም።

1. ኣይተ ዘመድኩን ውልቀ ምስጢር ብምውፅኡ ዝበፅሖ ሽግር እንታይ እዩ?
2. ኣይተ ዘመድኩን ውልቀ ምሽጥሩ ክዕቅብ ነይሩዎ ወይስ ኣይነበሮን? ንምንታይ?

ውልቀ ምስጢር ሰባት ኣብ ህይወቶም ንዝኾነ ሰብ ከይነገሩ ዝሕዝዎ ጉዳይ እዩ። እቲ ምስጢር እንተተጋሂዱ ኣብ ባዕሉ ወይ እውን ኣብ ካልኣት መዘዝ የስዕብ እዩ።

ብምኽንያት እዚ ድማ ምስጢር ተባሂሉ ዝተነገረ ነገር ብጥንቃቄ ዓቂብካ ምሓዝ ዝግባእ ይኸውን።

ምስጢር ብሓደ ጥራሕ ወይ ኣብ መንጎ ኣዕርኽቲ ወይ ድማ ብደረጃ ስድራ ቤት ካብኡ ሓሊፉ እውን ኣብ መንጎ ንዝተፈላለዩ ዕላማታት ዝተወደቡ ሰባት ንኻልእ ከይተሓላለፈ ተሓልዮ ዝተሓዘ ጉዳይ እዩ። ካብ ሓደ ናብ ካልእ ዝመሓላለፍ መረዳእታታት ኣብቲ ተዛራባይ ወይ ኣብቲ ሰማዒ ጉድኣት ዘስዕቡ ምዃኖም እንተተገማገቡ ወይ እንተተረጋገፁ እቲ ጉዳይ ሓቢእኻ ናይ ምሓዝ ሚላ ምስጢር ይበሃል።



ምስጢር ምሕላው መልክዒ ዕቡኛ ስነ-ምግባርን ተአማንነት እዩ። ምስጢር፣ ምስጢር ውልቀ፣ ምስጢር ስድራቤት፣ ምስጢር ዓርኪ፣ ምስጢር ህዝብን ሃገርን ኢልካ መቐልካ ምርኣይ ይካኣል።

ምስጢር ምሕላው መልክዒ ሰናይ ስነ ምግብር'ዩ።



መልመዲ 10

ኣብዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ።

1. ውልቀ ምስጢር ዘይምዕቛር ዘስዕቦ ፀገም እንታይ እዩ?
2. ምስጢር ምሕላው መግለጺ ዕቡኛ ስነ-ምግባር እዩ ዝበሃል ንምንታይ እዩ?

## 2.6 ግዕዝይና

### 2.6.1 ግዕዝይና እንታይ እዩ?

- ምቕዳሕ ዕቡኛ ድዩ ወይስ ነውሪ ንምንታይ?
- ግዕዝይና ንምክልኻል ግደ መምህራንን ተምሃሮን እንታይ ክኸውን ኣለዎ?

ግዕዝይና ኣደ ሰብ ዘይረሃፀሉን ዘይግብኦን ረብሓ ንምርካብ ዝፍፅሞ ተግባር እዩ።

ግዕዝይና ስልጣንካ ብምጥቃም ካብ ሕጊ ወፃኢ ብዝኾነ መንገዲ ውልቀ ረብሓ ንምርካብ ዝፍፀም ተግባር እዩ። ግዕዝይና ቦታ ከይፃገቶ ኣብ ዝኾነ ቦታ ክፍፀም ዝኽእል ተግባር ጥሕሰት ሕጊ እዩ።

ኣብ ቤት ትምህርቲ እውን ግዕዝይና ብዝተፈላለዩ ኣካላት ክፍፀም ይከእል እዩ። ብተምሃሮ ካብ ዝፍፀሙ መግለፅታት ግዕዝይና እዞም ዝስዕቡ ክጥቀሱ ይኽእሉ 'ዮም።

- ዕዮ ገዛ ወይ ፈተና ኣብ ክንዲ ባዕልኻ ምስራሕ ካብ ካልኣት ምቕዳሕ ወይ ምግልባጥ፣
- ንብረት ካልእ ተምሃራይ ምስራኻ፣
- ንብረት ቤት ትምህርቲ ብጥንቓቕ ዘይምሓዝ ወይ ምውሳድ፣



- ናብ ቤት ትምህርቲ ደንጉኻ ምምፃእ ወይ ድማ ጊዜ ፋዳስ ከይኣኸለ ኣቐዲምካ ምውፃእ ወዘተ...

ብመምህራን ካብ መንጎ ዝፍፀሙ መግለፅታት ግዕዝይና እቶም ውሱናት፡-

- ንተምሃሮ ብማዕረ ዓይኒ ዘይምርኣይ ወይ ኣድልዎ ምግባር፤
- ፍትሓዊ ብዘይኮነ መንገዲ ንተምሃራይ/ሪት ነጥቢ ምውሳኽ ወይ ምጉዳል፤
- ንብረት ቤት ትምህርቲ ብጥንቓቕ ዘይምሓዘን ምብኻንን፤
- ክፍለ ግዜ ትምህርቲ ብግቡእ መንገዲ ዘይምጥቃም፤
- ንስርዓትን ደንብን ቤት ትምህርቲ ተገዛኣይ ዘይምጅን ወዘተ ክጥቀሱ ዝኸኸሉ እዮም።



### መልመዲ 11

ነዘም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱዎም።

1. መግለፅታት ግዕዝይና ዘርዝሩ።
2. ብደረጃ ቤት ትምህርቲ ዝፍፀሙ ዓይነታት ግዕዝይና ጥቐሱ።

## 2.6.2 ኣብ ከባቢ ቤት ትምህርትን መንበርን ዝፍፀሙ ተግባራት ግዕዝይና

- ኣብ ከባቢኹም ዝተፈፀሙ ተግባራት ግዕዝይና ኣለዉ ዶ? እንተሃሊዮም እንታይ እንታይ እዮም?

### ኣድማስ ግዕዝይና

መምህር ዓይናለም መኸበሪት ሰዓትን ዘምህረኦ ትምህርቲ ብዝግባእ እናተዳለዎ ዝመፃን መምህር ነይረን። ድሕሪ ጊዜ ግና እዚ ንጥፊተን እናቐነሳ መፂኦን።

ኣርፊድካ ናብ ክፍለ ምእታው፣ ቀልጢፍካ ካብ ክፍለ ምውፃእን ከዘውትራ ጀሚረን። ብዝግባእ ምስትምሃር እውን ሓዲገንኦ። ዘዳልወኦ ፊተና ከም ፊተና ካልኣት መምህራን ግልፂ ኣይኮነን። ካልኣት መምህራን ወረቐት ፊተና ክምልሱ ከለዉ ንሰን ኣይምልሳን። ንኹሉ ተምሃራይ ካብ ሰማንያ ነጥቢ ንላዕሊ ብምሃብ ዝተፈለግ እዮን። ብሓፊሻ እተን መምህር ባህርያት መግለፂ ግዕዝይና ይረኣዮን እዩ።





### መልመዲ 12

ኣብ ገዕሊ ንዝኖረበ ምንባብ መሰረት ጌርኩም ነዘም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ፀገም መምህር ኣይናለም እንታይ ከምዝኾነ ብዝርዝር ግለፁ።
2. እተን መምህር ነዚ ባህሪኡን ከመሓይሻ እንታይ ዓይነት ርኢቶ ትህብወን?
3. እተን መምህር ነዚ ባህሪኡን እንተዘይኣመሓይሽን ኣብቶም ተምሃሮ ዝፍጠር ፀገም እንታይ እዩ?

ኣብ ከባቢ መንበሪ ግዕዝይና ዝፍፀመሎም ዝተፈላለዩ መንገድታት ክህልዉ ይኸእሉ እዮም። ንኣብነት ኣብ ከባቢ መንበሪኹም ወፍሪ ዕርዮት ዝካየድ እንተኾይኑ ኩሉ ነባራይ እቲ ከባቢ ኣብቲ ምንቅስቃስ ወፍሪ ዕርዮት ክሳተፍ ትዕቢት ይግበረሉ እዩ። እንተኾነ ግና መተሓባበሪ ነቲ ወፍሪ ዕርዮት ካልኣት ሰባት ክሳተፉ ከለዉ ስድራ ቤቱ ከይሳተፉ እንተገይሩ እዚ እውን መግለጺ ግዕዝይና እዩ።

ምኸንያቱ ድማ ካብ ካልኣት ብዝተፈለየ መንገዲ ንኣባላት ስድራቤቱ ዝጠቅም ተግባር ፈጺሙ እዩ። ከምኡ ድማ ኣብ እትነብሩሉ ጣብያ እቲ ምምሕዳር ዝተፈላለዩ ጉዳታት ብምቕባል ሓደ ነገር ንዓኻትኩም ወይ ንወለድኹም እንተ ፈጺሙ እዚ እውን ተግባር ግዕዝይና 'ዩ። ብኻልእ ገፅ ድማ ጉዳታት እንተዘይሂብኩምኒ ብምባል ሓላፊ ጣብያ ንወለዳኹም ወይ ድማ ንሰኻትኩም ዝግበአኩም መሰል እንተኸልኪልኩም እዚ መግለጺ ግዕዝይና እዩ። ብዘይካ'ዚ ንሰኻትኩም ዝኾነ ፀወታ ኣብ እትገወትሉ ግዜ ነቲ ፀወታ ንዝመርሕ ዳኛ ጥቕሚ ብምሃብ ነቲ ፀወታ እንተስዲርኩም ብግዕዝይና ዝተረኸበ ውፅኢት እዩ።

### ግዕዝይና ዘስዕቦም ጉድኣታት፣

- ኣሰራርሓ ኣድልዎ ክዓስል ይገብር፣
- ኣብ መንጎ ተምሃሮ ዘይምርድዳእ ይፈጥር፣
- ምምሕዳር ቤት ትምህርቲ ምስተምሃሮን ወለድን ክረሓሓቕ ይገብር፣
- ከይዲ ምምሃር ምስተምሃሮ ክመዛበል ይገብር፣
- ሕማቕ ስነ-ምግባር ክዓስል የተባብዕ፣ ወዘተ።



### መልመዲ 13

ነዘም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ፡፡

1. ኣብ ቤት ትምህርቲ ብተምሃሮ ክፍፀሙ ዝኸኸሉ መግለጺ ግዕዝይና ዘርዝሩ?
2. ኣብ ቤት ትምህርቲ ዝፍፀም ግዕዝይና ዘስዕቦ ጉድኣት እንታይ እዩ?

### መጠቓለሊ

ሕገ መንግስቲ እቲ ዝለዓለ ሕጊ ሓንቲ ሃገር ክኸውን ከሎ፣ ዝኾነ ሕግን ኣሰራርሓን ምስዚ ሕጊ እዚ ዝተገናዘበ ክኸውን ይግብእ። ሕገ መንግስቲ ዜጋታት ብመሰሎም ክጥቀሙን ሓላፍነቶም ንክፍፀሙን ይሕግዝ። ሕገ መንግስቲ ክልላት ንሕገ መንግስቲ ፌዴራል መሰረት ገይረን ምስ ጭቡጥ ኩነታት ክልላት ብዘገናዘበ ኩነታትን የዳልዎ።

ካብ ሕገ መንግስቲ ወፃኢ ውን ብዙሓት ሕግታት፣ ደንብታትን መምርሕታትን ኣለዉ። እዚኣቶም ዝዳለዉ ነቲ ሕገ መንግስቲ መሰረት ጌሮም እዮም። ካብ እዚኣቶም ሓደ ደንቢ ቤት ትምህርቲ እዩ። ደንቢ ቤት ትምህርቲ ስርዓት ዘለዎ ከይዲ ምምሃር ምስትምሃር ንምዕሳል ይጠቅም እዩ።

ኣብ ዝኾነ ክፋል ሕብረተሰብ ሕጊ ልዕሊ ኹሉ ምዃኑ ኣሚንካ ምቕባል ልዕልነት ሕጊ ይበሃል። ኣብ ሓንቲ ሃገር ሕጊ ልዕልነት ረኺቡ እንተዘይሰሪሑን ንልዕልነት ሕጊ ድማ ምግባእ እንተዘይሃልዩን ድኹማት ዓቕሚ፣ ህፃናት፣ ሽማግሌታት፣ ሕሙማት፣ ውሑዳት ክፋል ሕብረተሰብ ፀገም ክገጥሞም ይኸኸል እዩ።

ኣብ መንጎ ዜጋታት ኣፈላላይ ከይተገብረ ኩሎም ሰባት ብሕጊ ዝዳነዩሉ ስርዓት እንተሃልዩ ዜጋታት ኣብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረ ኮይኖም ኣለዉ ማለት እዩ።

ስልጣን ኣብ ሓደ ቤት ዕዮ ወይ ኣብ ሓደ ቤት ትምህርቲ ኣብ ዝተፈላለዩ ብርኪ ሓላፍነት ንካልኦት ሰባት ንምምራሕን ንምትሕብባርን ዝተቐመጡ ሰባት እንታይ እንታይ ተግባራት ከምዝፍፀሙ ይገልፅ። ብተወሳኺ ከመይ ንዝበሉ ነገራት ውሳኔ ክህቡ ከምዝኸኸሉ የመልክት።



ምስጢር ብሓደ ሰብ ጥራሕ ወይ ኣብ መንጎ መሓዙት ወይ ብደረጃ ስድራቤት ወይ ተመሳሳሊ ዕላማ ሃልዮምም ብዝተወደቡ ሰባት ተሓልዮ ናብ ካልእ ሰብ ከይሓልፍ ዝተሓዘ ጉዳይ እዩ። ውልቀ ምስጢር ዝበሃል ሰባት ብእምነት ንዝኾነ ሰብ ከይቀልዑ ዝግብኡዎ ጉዳይ እዩ።

ግዕዝይና ሓደ ሰብ ዘይደኸመሉን ዘይግብኡን ጥቕሚ ንባዕሉ ንምግባር ዝፍፅሞ ተግባር እዩ። ኣብ ከባቢ ቤት ትምህርቲ እውን ብተምሃሮን ብመምህራንን ዝፍፀሙ መግለፅታት ግዕዝይና ኣለዉ።

### አገደስቲ ቃላት

**ሕገ መንግስቲ:-** ሓደ መንግስትን ህዝብን ክስዕብዎ ዝግባእ ድንጉግን መሰረታውን ዝኾነ ሰነድ ሕጊ 'ዩ።

**ሕጊ:-** ንሕገ መንግስቲ መሰረት ዝገበሩ እኩብ ደንብታትን መምርሕታትን እዮም።

**ስነ-ምግባር:-** ባህሪ ሰባት ዝቆፃፀር ወይ ኣብ ባህሪ ሰባት ፅዕንቶ ዘሕድር፣ ሓደ ሕብረተሰብ ቅቡል ዝገበሮ መለክዒ ትኽክለኛን ትኽክል ዘይኮነን ባህሪ እዩ።

**ምስጢር:-** ብሓደ ሰብ ጥራሕ ወይ ኣብ መንጎ ውሑዳት ሰባት ካብ ካልኦት ተሓቢኡ ዝተሓዘ ጉዳይ እዩ።

**ሰነድ:-** ውሳኔ ዝግረፎ መዝግብ እዩ።

**ምድንጋግ /ሕጊ ምቋም/:-** ምውሳኔ፣ ምእዋጅ።



**መጠቻለሊ ሕቶታት**

I. ነዞም ዝስዕቡ ምሉእት ሓሳባት ዝሓዘዎ ሓሳብ ትኽክል ንዝኾነ “ሓቂ” ጌጋ ንዝኾነ ድማ “ጌጋ” እናበልኩም መልሱ፡፡

1. ኢትዮጵያ እትመሓደረሉ ናይ ዓርሳ ዝኾነ ሕገ መንግስቲ የብላን።
2. ልዕልነት ሕጊ ንሰበ ስልጣን ኣይምልከትን።
3. ሕጊ ልዕልነት ረኺቡ እንተዘይ ሰሪሑ ፀገም ዝገጥሞም ክፋል ሕብረተሰብ ኣለዉ።
4. ንስልጣን ርእሰ መምህር ደረት ኣይግበረሉን።
5. ዕዮ ገዛ ኮነ ፈተና ካብ ካልኦት ምቕዳሕ ግዕዝይና ኣይኮነን።
6. ምስጢር ምሕላው መለክዒ ሰናይ ስነ-ምግባርን ተኣማንነትን እዩ።

II. ኣብትሕቲ ፊደል “ሀ” ንዝተዘርዘሩ ዝሰማማዕ መልሲ ኣብ ትሕቲ ፊደል “ለ” ካብ ዘለዉ እናመረፀኩም ኣዛምዱዎም

**ሀ**

**ለ**

1. ብሓደ ሰብ ወይ ኣብ መንጎ ውሑዳት ሰባት ጥራሕ ተዓቂቡ ዝተሓዘ ጉዳይ
2. ላዕለዎይ ሕጊ ሓንቲ ሃገር
3. ንሕገ መንግስቲ መሰረት ዝገበረ ግቡእ ዘለዎ እኩብ ደንብታትን መምርሕታትን
4. ሓደ ሰብ ዘይረሃፀሉን ዘይግብኦን ረብሓ ንምርካብ ዝፍፀም ተግባር
5. ቅኑዕን ዘይቅኑዕን ባህርይ ዝዕቀነሉ

- ሀ) ሕገ መንግስቲ
- ለ) ግዕዝይና
- ሐ) ስነ-ምግባር
- መ) ምስጢር
- ረ) ሕጊ

III. ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ቅኑዕ ዝኾነ መልሲ ምረፁ፡፡

1. ካብዞም ዝስዕቡ መማረፅታት ኣድላይነት ሕገ መንግስቲ ዘመልክት ኣየናይ እዩ?
  - ሀ) ዜጋታት ብመሰሎም ክጥቀሙ ይገብር
  - ለ) ዜጋታት ሓላፍነቶም ክዋፅኡ ይገብር



ሐ) መንግስቲ ዘለዉዎ ግቡኣት ክፍፅም ይገብር  
መ) ኩሎም መልሲ እዮም

2. ካብዞም ዝስዕቡ ዕላማ ሕጊ ዘይኮነ ኣየናይ እዩ?

- ሀ) ምኽባር ሰብኣዊ መሰላት
- ለ) ምዕሳል ፍትሓውነት
- ሐ) ምጥንኻር ግርጭታት
- መ) ምዕሳል ሰላም

3. ብዛዕባ ግዕዝይና ሓቂ ዝኾነ ኣየናይ እዩ?

- ሀ) ተግባር ስሰዐ እዩ
- ለ) ዘይግባእ ረብሓ ምቕባል እዩ
- ሐ) ሕጋዊ ብዘይኮነ ኣገባብ ውልቀ ረብሓ ምድላብ እዩ
- መ) ኩሎም መልሲ እዮም

4. ሰባት ክሳብ ዕለተ ሞቶም ንዝኾነ ሰብ ከይነገሩ ዝሕዝዎ ጉዳይ

----- ተባሂሉ ይፍለጥ።

- ሀ) ምስጢር ቤተሰብ
- ለ) ምስጢር ዓርኪ
- ሐ) ምስጢር ሃገር
- መ) ውልቀ ምስጢር

**IV. ነዞም ዝስዕቡ ሓሳባት ኣፀርቲ መልሲ ሃቡ።**

1. ኣብ ቤት ትምህርቲ ብመምህራን ክፍፀሙ ዝኸእሉ ሰለስተ መግለፅታት ግዕዝይና ሓብሩ።
2. ኣብ ሓደ ቤት ትምህርቲ ደንቢ ዘድልየሉ ሰለስተ ምኽንያታት ግለፁ።